

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 11 november 2021

Mål nr

B 6092-20

PARTER

Klagande

AA

Ombud och offentlig försvarare: Advokat TP

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt rattfylleri

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2020-10-21 i mål B 9145-18

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom på det sättet att påföljden bestäms till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst 50 timmar. Om fängelse i stället hade valts som påföljd skulle strafftiden ha bestämts till en månad.

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom även i fråga om rättegångskostnader och befriar AA från skyldigheten att till staten återbetala kostnad för den offentlige försvararen.

TP ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av AA i Högsta domstolen med 34 860 kr. Av beloppet avser 27 888 kr arbete och 6 972 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

AA har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet eller i vart fall döma honom till en lindrigare påföljd samt befria honom från skyldigheten att till staten återbetala kostnad för offentlig försvarare.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 5.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. AA delgavs den 9 juli 2017 misstanke om grovt rattfylleri samma dag. Åklagaren väckte åtal mot honom den 17 oktober 2017 och gjorde gällande att AA hade kört personbil efter att ha druckit alkoholhaltiga drycker i sådan mängd att alkoholkoncentrationen i hans blod under eller efter färden uppgick till 1,82 promille. Åklagaren angav att brottet skulle bedömas som grovt eftersom alkoholkoncentrationen uppgick till minst 1,0 promille.

2. Tingsrätten ställde in planerad huvudförhandling vid två tillfällen. Vid det första tillfället förelåg hinder på grund av att åklagaren önskade komplettera förundersökningen, eftersom AA uppgav en annan inställning än den som hade antecknats vid delgivning av misstanken. Vid det andra tillfället antecknade tingsrätten ingen orsak till att förhandlingen ställdes in.
3. Tingsrätten dömde den 4 september 2018 AA för grovt rattfylleri till en månads fängelse.
4. Handläggningen i hovrätten pågick i drygt två år. Förundersökningen kompletterades vid två tillfällen. När målet var klart för utsättning till huvudförhandling vidtogs inga handläggningsåtgärder under en period om drygt nio månader fram till dess att huvudförhandling bokades in. Planerad huvudförhandling ställdes därefter in två gånger, en gång på grund av att kallade vittnen inte inställde sig och en gång på grund av sjukdom. Hovrätten har den 21 oktober 2020 fastställt tingsrättens dom.
5. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit styrkt beträffande gärningen.

Vad målet gäller

6. Målet i Högsta domstolen gäller i vad mån det har varit fråga om delsen lagföring, dels långsam handläggning samt om och i så fall hur detta ska beaktas när påföljden bestäms.

Rättsliga utgångspunkter

Regleringen enligt brottsbalken

7. Straff ska bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning. Vid straffmätningen ska rätten enligt 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken i skälig omfattning beakta vissa uppräknade omständigheter, s.k. billighetsskäl. Enligt punkten 3 ska

beaktas om en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid har förflutit sedan brottet begicks (sen lagföring).

8. Vid val av påföljd ska rätten fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Rätten ska därvid beakta billighetsskälerna i 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken. (Se 30 kap. 4 § första stycket.)

9. Som skäl för fängelse får rätten beakta brottslighetens straffvärde och art samt om det är fråga om återfall i brott. Sen lagföring kan, efter en sammanvägning av skälerna för och emot fängelse, leda till att en icke frihetsberövande påföljd bör väljas trots att brottslighetens art talar för fängelse. Frågan om en sådan påföljd kan bli aktuell måste avgöras utifrån en bedömning av såväl hur starkt brottets art talar för fängelse som billighetsskälens styrka.

Regleringen enligt regeringsformen och Europakonventionen

10. Enligt 2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen ska en rättegång genomföras rättvist och inom skälig tid. Bestämmelsen grundlagsfäste en princip som redan gällde till följd av inkorporeringen av Europakonventionen i svensk rätt. Den har dock en självständig betydelse i förhållande till Europakonventionen. (Se prop. 2009/10:80 s. 161 ff.)

11. Enligt artikel 6.1 i Europakonventionen ska var och en, vid prövning av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom eller henne för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Om denna rätt har kränkts, följer av artikel 13 att den förfördelade ska ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet för att kunna få kompensation för kränkningen.

Kompensation vid långsam handläggning

12. Av rättsfallet ”De kompensatoriska rättsmedlen I” NJA 2012 s. 1038 I framgår att när en kränkning har skett på grund av långsam handläggning av ett brottmål bör domstolen, vid fällande dom, primärt pröva om kompensation för kränkningen kan ges genom en påföljds lindring.

13. Det kan emellertid finnas fall när domstolen inte kan eller bör kompensera den tilltalade genom en påföljds lindring, t.ex. när det gäller brott med högt artvärde men med lågt straffvärde (se ”De kompensatoriska rättsmedlen I” p. 38). Detta kan medföra att frågan om kompensation för kränkningen får avgöras i den ordning som gäller för statens skadereglering sedan domstolen konstaterat dröjsmålet och kränkningen.

Bedömningen av tidsutdräkten

14. En tidsutdräkt i handläggningen av ett brottmål – i synnerhet perioder av stillestånd i förfarandet – kan framstå som oacceptabel även om den rättsliga prövningen slutligen kan äga rum inom skälig tid.

15. Vid bedömningen av vad som är skälig tid för en rättslig prövning och därmed av om en handläggning får anses ha varit för långsam inverkar ett flertal faktorer, bland annat målets sakliga och rättsliga komplexitet, antalet erforderliga handläggningsåtgärder och parternas processuella dispositioner liksom antalet instanser i vilka prövning skett. Det måste vidare tolereras att såväl parterna som domstolen ges viss marginal för att planera sitt arbete med målet, även om utrymmet inte är särskilt stort i mål av förturskaraktär. Det blir alltså fråga om en övergripande bedömning av tiden för prövningen som helhet (jfr ”Den långsamma tingsrätten” NJA 2012 s. 211 I p. 29).

16. En utgångspunkt för bedömningen kan vara att en handläggningstid om upp till två år per instans för relativt okomplicerade brottmål får godtas, om inte skäl för en särskilt skyndsamt handläggning föreligger eller framkommer

av hänsyn till den tilltalade (jfr beträffande tillämpningen av Europakonventionen det som anförs av European Commission for the Efficiency of Justice, Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Right, CEPEJ(2018)26, s. 5 och 73 f.).

Bedömningen i detta fall

17. AA har gjort sig skyldig till grovt rattfylleri. Högsta domstolen gör inte någon annan bedömning än hovrätten i fråga om straffvärdet.

18. Med hänsyn till att AA har haft en hög alkoholhalt i blodet och att brottet inneburit risker för trafiksäkerheten finns en presumtion för fängelse i detta fall. Brottets art talar med styrka för att fängelse ska väljas som påföljd (jfr NJA 2000 s. 17 I och II samt NJA 2002 s. 653).

19. AA lever under ordnade förhållanden, är tidigare ostraffad och har samtyckt till samhällstjänst. Dessa omständigheter kan dock inte anses tillräckliga för att välja en annan påföljd än fängelse.

20. Frågan är då om det finns billighetsskäl som medför att annan påföljd än fängelse kan väljas. AA har i Högsta domstolen uppgett att han förlorade sin anställning på grund av brottet (jfr 29 kap. 5 § första stycket 7). Detta kan inte anses tillräckligt för att välja en annan påföljd än fängelse.

21. Till nu nämnda omständigheter kommer emellertid att den sammanlagda tiden från det att brottet begicks till den slutliga domen i målet har uppgått till ungefär fyra år. Detta får i förhållande till brottets art anses som en ovanligt lång tid (jfr 29 kap. 5 § första stycket 3). Sammantaget finns det därför inte hinder mot att välja en annan påföljd än fängelse. En villkorlig dom i förening med samhällstjänst får anses vara en tillräckligt ingripande påföljd i detta fall.

22. Nästa fråga att ta ställning till är om handläggningstiden innebär en kränkning av AAs rätt till prövning inom skälig tid. Den rättsliga prövningen har medfört att ett flertal handläggningsåtgärder har varit nödvändiga. Förseningar har också inträffat genom att inbokade huvudförhandlingar av olika anledning har behövt ställas in. Från allmänna utgångspunkter är det inte acceptabelt att det uppstått ett stillestånd i hovrätten under nästan nio månader från det att målet var klart för utsättning till huvudförhandling till dess att förhandling bokades in. Den rättsliga prövningen har dragit ut på tiden. Det kan dock inte, sett till handläggningen som helhet, anses ha varit ett sådant dröjsmål att AAs rätt till prövning inom skälig tid har kränkts.

23. Påföljden ska på grund av det anförda bestämmas till villkorlig dom med samhällstjänst 50 timmar.

I avgörandet har deltagit justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre, Agneta Bäcklund, Dag Mattsson och Eric M. Runesson (referent)
Föredragande har varit justitiesekreteraren Margareta Sandén